

Kafka'nın Kahkahası: Neşe ve Kafkaesk Üzerine*

Kafka's Laughter: On Joy And The Kafkaesque

Anca Parvulescu

Çev. Sibel Güneş

Özet

Bu makalede Kafka düşüncesinde kahkahanın yeri ve işlevi incelenmiştir. Özellikle edebiyat felsefesi bağlamında öneme sahip olan Kafka'da gülme temasının sahip olduğu anlam katmanları ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Kafka'da kahkahayı daha önce ele almış düşünürlerin çözümlmelerini de dikkate alarak, yazar Kafka'da kahkaha ve neşe arasındaki ilişkinin Kafkask olanı nasıl şekillendirdiği, etkilediğinin incelenir. Bu yorumlama ile Kafka'da kahkahanın felsefi bağlamları ortaya koyulur.

Anahtar Kelimeler: Anlam, Edebiyat, Felsefe, Gülme, Metin, Yorum

Abstract

In this article, the place and function of laughter in Kafka's thought has been examined. It has been aimed to manifest the semantic layers of the theme of laughter in Kafka which has an importance within the context of philosophy of literature. Through the consideration of previous researchers who discussed the laughter in Kafka before, author focuses on revealing how the relation between joy and laughter shapes and affects what Kafkaesque is. With this analyse and interpretation, the philosophical contexts of laughter in Kafka are presented.

Keywords: Interpretation, Laugh, Literature, Meaning, Philosophy, Text.

* Metnin aslı için bkz. PARVULESCU, A. (2015). "Kafka's Laughter: On Joy and the Kafkaesque", PMLA, 130(5):1420-1432.

✉ Lisans Öğrencisi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Felsefe Bölümü (sib_gn@yahoo.com) ORCID: 0009-0003-5053-8159.

ELEŞTİRMENLER KAFKA’NIN GÜLMESİNİ HAYAL ETMEKTE ZORLANIYOR. Max Brod’un *The Biography of Franz Kafka* (1937) eserinde anlattığı sözde mitolojik hikayelere rağmen durum böyledir; burada Brod bize Kafka’nın kendi yapıtından yaptığı okumalara toplu kahkahaların eşlik ettiğini söyler:

Kafka kendisi yüksek sesle okuduğunda mizahı tamamen açık hale geldi. Bu nedenle, örneğin, Dava’nın ilk bölümünü bize ilk kez dinlettiğinde, biz arkadaşları ölçüsüzce güldük. Kendisi de o kadar çok gülüyordu ki, daha fazla okuyamadığı anlar oluyordu. Bu bölümün korkutucu ciddiyetini [fürchterlichen Ernst] düşündüğünüzde yeterince şaşırtıcı [erstaunlich] ... (139; 217)

Bu sözleri yeniden okuyan kişi, Kafka’nın kahkahasının eleştirel dünyada yankılanan duygu tezatlığından Brod’u sorumlu tutma eğilimindedir. Bir yandan, Brod bize sadece çağdaş seyircilerin Kafka’nın okumalarına kahkahalarla karşılık verdiğini değil, aynı zamanda Kafka’nın kendisinin de okurken güldüğünü, hatta okuyamayacak kadar çok güldüğünü anlatır. Bu anekdot, kahkaha ve yazarlık hakkında soruları yol açar: Kafka kendi eserine mi gülüyor? Onu kendisininmiş gibi mi algılıyor? Yoksa dinleyicileriyle birlikte mi gülüyor, illa kendi kelimelerine değil de dinleyicilerinin kahkahalarıyla birlikte? Öte yandan, Brod bize, Kafka’dan gelen bu kahkahanın, Brod’un Kafka’nın yazılarında korkutucu bir ciddiyet veya ağırbaşlılık olarak algıladığı şey (*Ernst* iki anlamı da kastedebilir) göz önüne alındığında “şaşırtıcı” olduğunu söyler. Kafka’nın kahkahası, semantik alanının bir ucunda şaşırtıcı, beklenmediktir; diğer ucunda ise istisnai, merak uyandıran, tuhaf. Bu çok alıntılanan bölümde Brod’un, kendisini yavaş yavaş Kafka’nın eserine ve ismine ekleyen “fürchterlichen Ernst”i ürettiği iddia edilebilir.² Brod’un biyografisinden ortaya çıkan gülen Kafka imgesi, uygunsuz, şüphe götürmez bir ciddiyetle üzerinde merak edilecek ve tartışılacak bir şey olarak sunulur.

Daha yakın zamanlarda, David Foster Wallace, Kafka’daki kahkaha sorununu keşfetmeye koyuldu. “Laughing with Kafka” [Kafka ile Gülmek] 1998’de *Harper’s Magazine*’de yayımlandı ve daha sonra “Some Remarks on Kafka’s Funniness from Which Probably Not Enough Has Been Remo-

ved [Kafka'nın Komikliği Üzerine Muhtemelen Yeterli olmayan Bazı Açıklamalar Çıkartıldı] adını aldı. Wallace, Amerikalı üniversite öğrencilerine Kafka'nın komik olduğunu kavratmaya çalışırken öğretmenin karşılaştığı zorluklardan hayıflanmaktadır. Öğrenciler, Wallace'ın "asıl Kafka şakası" olarak gördüğü şeyi anlamıyorlar: Yani "insan benliğini oluşturmak için verilen korkunç mücadelenin, onun insanlığının bu korkunç mücadeleden ayrılamaz olduğu bir benlikle sonuçlandığını. Eve doğru sonsuz ve imkânsız yolculuğumuzun aslında bizim evimiz olduğunu" (64-65). Wallace'ın okumasında, Kafka'nın yazıları, kişinin modern bir benlik oluşturmaya çalıştığı sürece tanıklık eder. Hiç bitmeyen mücadele, akıbetinin belirsizliği ile birleştiğinde (insan bir benliğin kurulduğunu kesin olarak söyleyebilir mi gerçekten?) korkutucudur. Wallace için, benliğin bu mücadeleden başka bir şey olmadığı gerçeği, Kafka'daki acı şakayı oluşturur. Buna tepki olarak kahkahalar patlar. Kafka ile gülmek, bu şakanın zamansallığında –beşikten mezara kadar– yaşamaktır. Brod gibi, Wallace da Kafka'nın kahkahasına onu bir korku perdesiyle kaplamadan atıfta bulunamıyor gibi görünüyor.

Kafka'nın kahkahasına ilişkin üçüncü ve daha karmaşık bir araştırma hattı, onun komikliği kullanımına odaklanmıştır.³ Bu gelenek, Roberto Calasso'nun *K.* (2002) adlı kitabında zekice örneklenmiştir. *The Castle*'ın gelişimini yorumlarken Calasso şöyle yazar: "K'da olduğu gibi okuyucuda da bıkkınlık artıyor. Ama biraz rahatlama mevcut: Bu komik ... Ne yazarsa yazsın, olayların gelişmelerini tasvir ederken ki müşkülpesentliği ve titizliği ve bu aşamaları gözlemlenmede özenli olması onun için yeterlidir –ve komik istila eder, yenilemeyen, egemen" (62-63).⁴ Calasso, Kafka'daki güldürü sanatının (yoksa bu bir bilim midir?) izini sürme çabasıyla komik rahatlama teorisine başvurur. Komik, Kafka'nın betimlemelerinin titizliğiyle başarılıdır. Belirli bir gerçekçilik etkisi yaratmak için on dokuzuncu yüzyıl romanının gelişen betimleme sanatının sınırlarını zorlar. Gerçekçi betimleme, bu mizahı kendi içinde bir potansiyel olarak taşır –Flaubert'in *Madame Bovary*'nin başındaki Charles'in şapkasını betimlemesini düşünün. Bu potansiyelin tam anlamıyla komik bir etkiyle gerçekleşmesi belki de yalnızca Kafka'nın ellerindedir. Kafka'nın kahkahasına bu yaklaşımın

zorluğu, komiğin genellikle kahkaha eşliğinde olmadan –romanın içinde ya da dışında– ortaya çıkması gerçeğinde yatmaktadır.⁵ Başka bir deyişle, bu komik yaratıcı okuma satırları açarken bizi mutlaka Kafka'nın kahkahalarına götürmez. Örneğin, Brod'un anekdotunda Kafka'nın *The Castle*'daki komik olan bu yol ayrımlarına güldüğü açık değildir. O halde Kafka'nın kahkahası hakkında ne söyleyebiliriz – onun Stimmung'u veya tesir eden nitelikler hakkında? Bu makale, bu soruyu cevaplamak için bir çabadır.

Kafka'nın kahkahasını kahkaha olarak duyan bir çalışma için, Gilles Deleuze ve Félix Guattari'nin *Kafka: Toward a Minor Literature* (1975) adlı kitabına tekrar bakabiliriz.⁶ Kafka eleştirisinin yerleşikliğine, özellikle de bu eleştirinin suçluluk ve mahrem terörü üzerine odaklanmasına karşı yazan Deleuze ve Guattari ısrar eder:

Bir Kafka kahkahası, çok neşeli bir kahkaha vardır ki, insanlar genellikle pek anlamaz ... O, bir tuzak ya da sirk gibi sunduğu soytarıca ifadelerine rağmen ya da bu yüzden içten bir neşeyle, yaşama sevinciyle (*a joie de vivre*) gülen bir yazardır... Arzu açısından hiç bu kadar komik ve neşeli bir yazar olmamıştı; ifade açısından hiç bu kadar politik ve sosyal bir yazar olmamıştı. *The Trial*'dan başlayarak her şey kahkahalara sürükler. Felice'e yazılan mektuplardan başlayarak her şey politiktir. (41–42)

“Bir Kafka kahkahası var” “Il y a le rire de Kafka” (*Kafka: Pour une littérature mineure* 75-77) betimleyicisinden başlayarak bu ifadedeki birkaç kritik hareketin altını çizelim. Descartes'tan bildiğimiz, neşe tutkusuna giriş noktası olan tüm kahkahalar gibi, Kafka'nın kahkahası da neşelidir.⁷ Ancak kısmen Kafka'nın okuyucularını tuzaklara ve yanlış anlaşılmaya götüren tasvirler yapmaktan zevk alması nedeniyle, genellikle yanlış veya yetersiz anlaşılır. Joyce gibi, o da ona yapılan eleştirileri bir sirk gösterisi olarak gördü; bilerek bu durumu besledi. Son olarak Deleuze ve Guattari, Kafka'da kahkaha ve arzunun el ele gittiğini vurgular; kahkaha, arzu düzeyinde konumlandırılmalıdır. Onlar için “tout est rire” (İngilizce çeviride olduğu gibi “Her şey kahkahaya yol açar” değil, “Her şey kahkahadır”) “tout est politique”dir “her şey politiktir”. Görev, Kafka'nın kahkahasındaki toplumsal ve politik dayanakları ortaya çıkarmaktır.

Bu makale, Deleuze ve Guattari'nin bıraktığı yerden – “Felice’e mektuplardan başlar.” Devamında, Kafka'nın kendi kahkahasını teorileştirdiğini iddia ettiğim Kafka'nın Felice Bauer'a yazdığı mektuplardan birini yakından okudum. Komik, esprili ya da saçma olanla –başka bir deyişle, kahkahanın ifade boyutuyla– değil, kahkahanın kendisiyle ve kahkahanın duygusal yatırımıyla ilgilenir. Bu, Deleuze ve Guattari'nin “yaşamsal anekdotlar” olarak adlandırdıkları bir kategoriye ait olan ve kendi anlayışlarına göre bütün bir düşünce sistemini özetleyen bir anekdotdur (*What* 72).⁸ Deleuze'ün verdiği yaşamsal anekdotlardan biri, Spinoza'nın kendi organize ettiği bir örümcek savaşını izlerken kahkaha atmasıdır. (Spinoza 12). Kafka'nın yaşamsal anekdotu da bir kahkaha öyküsüdür. Gerçekten de, yaşamsal anekdotların genellikle çeşitli filozofların ve sanatçıların kahkahaları (ya da kahkaha yoksunlukları) hakkında hikayeler anlattığı ile ilgili spekülasyon yapmak insana cazip gelir. Son yıllarda akademisyenler Kant'ın kahkahasını, Heidegger'in kahkahasını (bu kahkahanın mevcut olmayışından hareketle), Foucault'nun kahkahasını ve Derrida'nın kahkahasını merak ettiler.

Kafka'nın Yaşamsal Anekdotu

Ocak 1913'te Kafka, eserinin sunuluş hikayesini tahmin edercesine, Felice Bauer'e kendisinin “muazzam kahkahacı” “*großer Lacher*”⁹ olarak anılmakta ısrar ettiğini belirten bir mektup yazdı. O, yazışmalarının “en acil konular” “dem Dringendsten” pahasına önemsiz konularla ilgili olduğundan endişelenir. Bir önceki mektubunda semptomlarını ayrıntılı olarak anlattığı soğuk algınlığına yakalanmıştır. “Koyu, çamurlu, ağır su” dediği şeye kapıldığını kabullenir. Bu nedenle “en acil konulara” dönmek zorunludur. Bu aciliyet ruhu içinde Kafka, Felice'in gülebildiğini bilmesini ister. “Hatta muazzam bir kahkahacı olarak biliniyorum” “Ich bin sogar als großer Lacher bekannt” diye yazar. İki yıl önce, çalıştığı Bohemya Krallığı İşçi Kaza Sigortası Enstitüsünde meydana gelen bir olayı aktarmaya devam eder.

Durum basittir. Kafka ve iki meslektaşı, enstitü başkanı tarafından ofisine çağrılır; bu, Kafka'nın “İmparator [Kaiser] ile buluşma”nın sembolik

eşdeğeri olarak gördüğü bir olaydır. Onlara bir terfi teklif edilir. (Kafka “taslak kâtibi” [Mailloux 141] konumuna yükselir). Bir kez ofiste, Başkan “împaratorluk tavrında [kaiserlich schematisch], büyük bir inançla [von schweren Brusttönen begleitet] takdim edilen tamamen anlamsız ve gereksiz şatafatlı bir konuşma yapar. Kafka bir kahkaha patlatır. Bu, onun kahkaha için uzun açıklamasıdır:

Ben de gülebilirim Felice, bundan hiç şüphen olmasın; Hatta bu konuda daha önce şimdi olduğumdan çok daha çılgın olmama rağmen, muazzam kahkahacı biri olarak tanınıyorum. Hatta bir keresinde, başkanımızla ciddi bir toplantıda başıma geldi – bu iki yıl önceydi, ama bu hikâye ofiste benden uzun yaşayacak – gülmeye başladım, ama nasıl! . . . Genelde İmparator ile çok az konuşma fırsatımız olduğundan, bu adamla iletişim kurmak sıradan bir kâtip için . . . İmparatorla tanışmaktan farksız. Söylemeye gerek yok, açık ve genel bir incelemeye tabi tutulan, pozisyonu başarılarıyla tam olarak örtüşmeyen herkes gibi, bu adam da alay konusudur . . . İlk önce sadece başkanın ara sıra yaptığı ince küçük şakalara güldüm; ama bu küçük şakalarda sadece saygıyla yüzünü buruşturmak bir kural iken, ben çoktan yüksek sesle gülüyordum; Meslektaşlarımın bu durumun onlara bulaşacaklarından korktuklarını gördüğümde kendimden çok onlar için üzülüm ama kendimi tutamıyordum . . . Ve şimdi tamamen dolup taşıdığım için, tabii ki sadece güncel şakalara değil, geçmişin ve geleceğin şakalarına da gülüyordum ve o zamana kadar kimse gerçekten neye güldüğümü anlamamıştı. Genel bir utanç ortamı oluştu; sadece başkan, toplumun adetlerine alışık ve şahsına karşı saygısızlık olasılığının bile olamayacağı yüce bir adama yakışır şekilde nispeten kayıtsız kaldı. . . ne yazık ki buraya kadar adı geçmeyen meslektaşım (40’ına yakın, yuvarlak, çocuksu ama sakallı bir yüzlü bira tiryakisi) hiç beklenmedik küçük bir konuşma yapmaya başladı. O anda bu bana oldukça anlaşılmaz geldi; kahkahalarım onun soğukkanlılığını kaybetmesine neden olmuştu, orada, bastırılmış kahkahalarıyla yanakları şişmiş bir halde duruyordu – ve hemen o anda ciddi bir konuşmaya girişti . . . bu benim için çok fazlaydı: Dünya, şimdiye kadar önümde gördüğüm dünya sureti tamamen yok oldu ve belki de sadece okul sıralarındaki öğrencilerin yapabileceği içtenlikle, yüksek sesle ve çekinmeksizin kahkahalar attım. Bir sessizlik oldu ve sonunda kahkahalarım ve ben ilgi odağı olduk . . . Sağ elimle göğsüme vurarak, kısmen günahımın bilinciyle (Kefaret Günü’nü hatırla-

arak), kısmen de tüm bastırılmış kahkahaları defetmek için, bu davranışına yinelenen kahkaha patlamaları onları tamamen anlaşılmasız kılmasa hepsinin çok inandırıcı olabileceği sayısız bahane ürettim. O anda elbette artık başkan bile sinirlenmişti; ve sadece işleri yumuşatma içgüdüleriyle doğmuş insanlara özgü bir tavırla, ulumalarımı makul bir açıklama getiren bir cümle buldu – bu sanırım uzun zaman önce yaptığı bir şakaya dokundurmaydı. Sonra aceleyle bizi huzurundan gönderdi. Yenilmez, kahkahalarla kükreyen ama umutsuzca mutsuz, sendeleyerek salondan ilk çıkan ben oldum ... Söylemeye gerek yok, tam bir bağışlanma elde etmedim, asla da edemeyeceğim. Ama bu pek önemli değil; sırf sana daha sonra kahkaha atabileceğimi kanıtlamak için o zamanlar bu şekilde davranmış olabilirim.

Kafka'nın mektubunun kenar boşluklarında sekiz argüman önereceğim. Okumama şu soru rehberlik edecek: Kafka'nın kahkahasının nesnesi nedir?

1. Kafka'nın kahkaha patlamasının bir tetikleyicisi var – başkanın “ara sıra yaptığı küçük, hassas şakaları” “*einges treute zarte zarte Spaßchen*”. Kafka bir dizi şakaya karşılık olarak gülüyor. Bununla birlikte, Kafka'nın bu “hassas” şakalarla dalga geçtiğini not edin. Bunlar iyi şakalar değil; tuhaf şakalardır. Onlara karşılık olarak değil, o şakaların kendisine gülüyor. Kafka, başkanın şakalarını nakletmeye değer bile bulamıyor – bunlar, çeşitli rütbelerdeki yöneticilerin bürokratik durumlarda anlattığı küçük, hassas şakalar (bugün CEO'lara toplantılar sırasında kullanabilecekleri şakalar için fikirler veren kişisel gelişim kitapları var). Kafka'nın kullandığı Almanca sözcük, aynı zamanda “eğlence” veya “aptallık” anlamına gelen Spaß'ın küçültme eki olan Spaßchen'dir. Kafka'nın kahkahasının nesnesini bu tanımlanamayan Spaßchen'lere yerleştirmek, başkan için kolay çıkış yolu. Bir açıklama baskısı söz konusu olduğunda, Kafka'nın onun küçük şakalarından birine güldüğünü farz eder. Başkan işleri yumuşatıyor (*abzurunden* “yuvarlaklaştırmak” demektir). Kafka'nın kahkahasıyla karşılaşan birçok eleştirmen de öyle. Bununla birlikte, “[ara sıra yapılan hassas küçük şakalar”, “ilk” gülünen şeydir. Kafka gerçekten neye gülüyor?

2. Kafka'nın kahkahasının nesnesi şişirilmiş özgüven duygusuna sahip olan başkandır. Şişirilmiş bir başkan olarak konumu ile fark edilebilir

herhangi bir başarısı arasında bir boşluk var. Böyle bir adam, diye yazıyor Kafka, “alay konusudur” ‘Lächerlichkeit’. Kafka ona karşı çelişik duygular taşır. Başkana şükran borçludur: Otto Příbram, Kafka’nın 1908’de enstitüdeki işini kazanmasına yardım eden arkadaşı Ewald Příbram’ın babasıydı (Kafka, iki yüz kişiyi istihdam eden bir kuruluşdaki diğer Yahudi idi [Wagner 35]). Bununla birlikte, Otto Příbram olarak başkan ile başkan olarak başkan arasında bir mesafe var. Kafka’nın karşısındaki adam kendini beğenmiş bir bürokrat.

Başkan Příbram aynı zamanda bir Franz Joseph vekilidir. Onun huzurunda Kafka, imparatorun yakınında olduğu “hissini” (Gefühl) taşır.¹⁰ O başkanın duruşunu şöyle anlatır:

Başkan, resmi durumlarda ortaya koyduğu bir şekilde seyirci önündeki imparatorumuzu anımsatan duruşuyla dinliyordu – ki kişi spesifik bir ruh halinde ise, bu korkunç komik bir poz. Hafifçe bacak bacak üstüne atmış, sol elini sıkmış ve masanın en uç köşesine dayamış, uzun beyaz sakalı göğsünün üzerinde kıvrık şekilde başını öne eğmiş ve tüm bunlara ek olarak çok büyük olmayan bununla birlikte çıkıntılı göbeği hafifçe sallanıyor.

Seyircisi önündeki imparatorun sahnelenmiş, fotoğraf benzeri bir poz (Stellung) Otto Příbram’da vücut buluyor. Kafka pozunu komik buluyor (urkomisch ‘süperkomik’), çünkü başkanın çıkıntılı göbeği (Kafka bunu “ein wenig schaukelnd” “sallanan hareket, biraz salıncak gibi” olarak tanımlıyor) sakalının ciddiyeti ile çelişiyor. Başkan, imparatorluk havalalarına bürünen Sancho Panza’yı anımsatıyor.

3. Kafka’nın kahkahasının nesnesi, mekânın belirlediği bir durumdur. Hem çeşitli durumların kahkahaya yol açtığını hem de duruma göre bu kahkahanın uygunsuz olabileceğini biliyoruz.¹¹ Kafka’nın anekdotunda, üç iş arkadaşı kendilerini modern kurumların en sıradanı olan bir sigorta enstitüsünde başkanın ofisinde bulurlar. Başkan, Kafka’nın deyimiyle “tamamen anlamsız ve gereksiz”, ama yine de edebi dille “imparatorluk tavrında” sunulan görkemli bir konuşma yapıyor. Bu ofis durumunun üzerine oturtulmuş olan Viyana Hofburg’daki ünlü salonunda imparatorla seyircilerinin mitolojik hikayeleridir. (Habsburg söylentisinin mit yaratan

yayılmı, Kafka'nın "The Great Wall of China" içinde etkili şekilde yakalanmıştır.) İmparatorluğunun etnik açıdan çeşitli halklarıyla olan bağlantısının bir gösterisi olarak Franz Joseph, toplantı talep eden herkese iki haftada bir genel dinleyiciler verirdi (günde ortalama yüz kişi).¹² İmparator tarafından kabul edilecek kadar şanslı birinin ne giymesi, ne söylemesi ve hangi yöne bakması gerektiğine dair kurallar vardı. Nam salmış sadeliği ve tutumluluğunu göstermek için imparator, teğmen üniformasını giyerdi. Anatol Murad, "O [imparator] kibirli değildi, ancak çalışılarak oluşturulmuş duygusuz nezaketi, üstün rütbesinin, ihtişamlı makamının altını çiziyordu" diye yazıyor; "Sevgisizdi, duygusuzdu, mizahtan yoksundu; o sadece görkemliydi" (51, 53). Sigorta enstitüsünde Kafka, enstitü başkanının imparatorun yerine geçtiği bu törenin provasına tanık olur. Kafka'nın kahkahasının nesnesi bu durumdur.

4. Kafka, meslektaşlarının ve başkanın kendisinin kahkahasına verdikleri tepkiye kahkaha atıyor. "Bu küçük şakalarda yalnızca kişinin yüz hatlarını saygılı bir şekilde buruşturması bir kural olsa da, ben çoktan yüksek sesle gülüyordum" diyor bize. Gülmeye başladığında – ses seviyesini vurduğunun (*aus vollem Halse* gırtlaktan gelen, tok sesli bir kahkaha yankılanır) farkındadır – davranışı tıpkı Norbert Elias'ın *Civilizing Process*'den, Kafka'nın "bir dünya ya da bir dünya görünümü" dediği şeyden alıntıda olduğu gibi örtük ama yerleşmiş edep ve terbiye kurallarına aykırıdır.

Kafka'nın kahkahasının nesneliliğini anlatan elimizdeki bir başka kaynak da Gustav Janouch'un *Conversations with Kafka* (1953) eseridir. Janouch'un anlatımının güvenilirliği Almanca uzmanları arasında tartışılır, ancak onun kurgusal "süslemeleri" burada yankı bulmaktadır. Kafka'nın kendi kahkahasını aşırı derecede gürültülü olarak tanımlamasının aksine Janouch, Kafka'nın kahkahasının jestsel ifadeler olduğu konusunda ısrar eder:

Eğer Franz Kafka'nın kahkahası yüksek sesli bir kahkaha olarak tarif edilebilirse Franz Kafka ve ben sık sık birlikte uzunca ve yüksek sesle gülerdik. Benim için en azından hatırımda kalan, kahkahasının sesi değil, eğlendiğini ifade ettiği fiziksel jestlerdi. Ne kadar eğlendiğine göre başımı hızla ya da yavaşça

geriye atar, ağzını hafif açıp gözlerini sanki yüzü güneşe dönükmüşçesine kısarak kapatırdı. Ya da elini masaya koyar, omuzlarını kaldırır, alt dudağını çeker ve sanki biri onu suyla ıslatıyormuş gibi gözlerini kapatırdı. (33)

Janouch'un tanımını gördüğümüz gibi ele alırsak, Kafka'nın başkanın ofisinde kahkahalarının yüksek, çok yüksek olduğu konusunda ısrar etmesi gerçeği, yeniden güç kazanıyor. Başka bir deyişle, bu, Janouch ve diğerlerinin ona atfettiği görsel, jestsel kahkaha değil, Kafka'nın kendisinin duyabildiği ve tanımlayabildiği işitsel bir kahkahadır.¹³

Kafka, Felice'e yazdığı mektubunda, başkanlık ofisindeki kahkahaları ile sınıftaki çocukların kahkahaları arasında bir benzetme yapar. Çocukların sosyalleşmelerinin erken dönemlerinde öğrendikleri şeylerden biri, gülmenin nasıl, ne zaman ve nerede uygun olduğudur (Elias, kahkaha üzerine yayınlanmamış bir makale yazmıştır). Sınıfta gülmek bir kabahattir, bu yüzden sınıfta genellikle gürültülü kahkahalar yankılanır. Kafka, kahkahasının iki meslektaşı üzerindeki etkisinin farkına varmasına rağmen gülüyor. Durumu, sıralarında oturan (Schulbänke) yazmak yerine kahkaha atan üç kurgusal çocuğun (Volkschüler 'genç ilkokul öğrencileri') durumuna benzetiyor, bu çocuklar ile sakallı bira içen meslektaşı arasındaki uyumsuzluk komik bir etki yaratıyor. Bir sınıfta olduğu gibi, Kafka ve meslektaşları için yapılacak nezaket gülümsemektir. Başkan-baba-imparatorun huzurunda kimse "yüzünü buruşturmaz". Kesinlikle de hiç kimse ulamaz.

Kafka, gülmenin ve ağlamanın görsel ve çoğu zaman işitsel olarak ayırt edilemez olduğunu bilir (kullandığı Almanca *Heulen* sözcüğü, bir feryat çığlığını çağırıştırır).¹⁴ Yüzü buruşturan bir uluma, yüzün biçimini bozar – genellikle buruşmayı tanımlayan sözcük yüzünü çarpıtmaktır. Ve genellikle gürültü olarak adlandırılan nahoş bir ses üretir. Bir tavır komedisi sahneleyen Kafka, gülmenin görgü kurallarına güler. Kahkahasını bir öksürük, boğazda bir gıdıklanma olarak kamufle etmeye çabalar. Gülmek, ağlamak ve öksürmek gibi dil dışı sesler, resmi durumlarda atılan yanlış adımlar olma eğilimindedir, ancak öksürmek daha az günahtır.¹⁵ Girişim başarısız olur – "artık yüz ifademi görebiliyordu ve ne yazık ki ağızından kaçan sesin öksürük olmadığını anlamıştı." Kahkahasını ne kadar kontrol etmeye

çalışırsa, kahkahası o kadar güçlü olur. Bu kesintiye yol açar: “Sessizlik çöktü” ‘Alles verstummte’. Ardından gelen sessizlikte, “utanç” “Verlegenheit” başlar, bu da bir nezaket kuralının çiğnendiğinin en açık göstergesidir. Kafka, Erving Gofman’ın deyişiyile, yüzü kurtarmak ve gülüşüne uygun dilbilimsel izahat sunmak için çabalıyor. Sessizce birtakım bahaneler ileri sürüyor. Bahaneler anlaşılmıyor. Ses aynı anda hem gülüp hem konuşmaz. Gülerken, kişinin dili tutulur ve bu, uzun bir Aristoteles geleneğinde olduğu gibi, hayvansıdır.¹⁶ Gregor’un anlaşılmaz mazeretlerine (*Complete Stories* 97) cevaben “Metamorfoz”daki baş kâtip, hayvansallık eşiğine geçildiğini duyurarak “Bu insan sesi değildi” diye bitirir (*Complete Stories* 97).¹⁷ Ofiste, Kafka’nın hayvansı kahkahalarıyla telaşlanan imparator-başkan, çok ihtiyaç duyulan bir açıklama yaparak işleri yumuşatır.

5. Kafka’nın kahkahası Yahudi yankılarına sahiptir. Yahudi başkanın kayser’i oynamasıyla ilgili anekdotu – aynı ölçüde çelişik bir etki yaratacak şekilde – Freud’un espriler koleksiyonuna dahil edilebilir. Deniz Gök-türk, Freud’a şöyle yorum getirir: “Anlatıcı, dinleyici ve hedefin hepsinin Yahudi olması beklenir; mağdur genellikle dizginlenmiş ve medeni bir tavır takınan, ancak gerçek doğası nihayetinde asimilasyon kılığını delip geçen bir Galiçyalı ‘doğulu’ Yahudi’ydi” (1709). Franz Joseph’in duruşunu bu kadar sadakatle taklit edebilen kayser vekili Başkan Přebam, asimile edilmiş bir Yahudi’dir. Başkanlık pozisyonunu elinde tutabilmesi (ve Kafka’yı işe alabilmesi) için değişmesi ve asimile olmak için muhtemelen çok çalışması gerekiyordu. Kafka, babasının kuşağından bir Yahudi’nin asimilasyon projesindeki çatlaklarına gülüyor, kahkahasına suç ortağı olan Yahudi seyirciye (Felice) göz kırpmıyor. Kahkahasının ortasında çoktan suçlu olarak, bu tür kahkahalar için kişinin tövbe etmek zorunda olacağı zaman olan Kefaret Günü’nü yardıma çağırıyor. Kahkahanın bir günah olduğunu biliyor –İbrani İncili’nde ikircilikli bir günah (Sarah’ın kahkahalarının ikircikli karşılığını hatırlayın) ve Hristiyan kültüründe (“çarmıhın ayağındaki kahkaha” olarak kaydedilen yerde) apaçık bir günah.¹⁸

Kafka’nın babasıyla olan ilişkisi bu anekdotun kenar boşluklarındandır. Ewald’ın babasına gülen Kafka, kendi babasına başka bir yanıt vermeye

çalışıyor. “Babasıyla mücadelesi, esasen üstün güce karşı bir mücadeleden başka bir şey değildi” diye yazıyor Elias Canetti (86). *Letter to His Father*’da Kafka, onu şiddetli bir tiran ve “nihai otorite” olarak tanımlar (17, 13). “Kısa süre sonra senin hakkında küçük saçma şeyler [*kleine Lächerlichkeiten*] gözlemlemeye, onları toplamaya ve onları abartmaya başladım” diye yazıyor (43). Bu gülünç küçük şeyler (Başkan Pribram’ın bu türden bir *Lächerlichkeiten* gösterdiğini hatırlayın), bir şaka cephaneliğine yol açar, “tanrılar ve krallar hakkında yapılan türden, yalnızca en derin saygıyla uyumlu olmakla kalmayan, aynı zamanda onun ayrılmaz bir parçası olan şakalar” (45). Bu formülasyonları sigorta enstitüsündeki durumla ilişkilendirirsek, öyle görünüyor ki, Kafka’nın babası gibi, başkanın da güçlü tanrılar ve krallarla aynı şekilde –saygının saygısız biçimiyle– alay konusu olduğu görülüyor. Kafka’nın kahkahasını, babasının “çocuğa cehennemle ilgili ilk fikirlerini veren o kükreyen kahkaha” ([*das*] *gurgelnde Lachen*) olarak betimlediği kötü niyetli kahkahasından ayırt etmeliyiz (41). Felice’e yazdığı mektupta yankılanan neşeli tonlar, Canetti’nin de belirttiği gibi, genel modu asla sonlanmayan ve tam olarak anlaşılmayan şikayetler içeren Kafka’nın mektupları külliyyatında onu öne çıkarır.¹⁹

6. Kafka kendisine güler. O, dediğimiz gibi, kahkahasının yanında, kendi kahkahasına seyircidir. “Gülüşüm ve ben kabul edilmiş ilgi merkeziydik” formülasyonu, “Ben” ve “benim kahkahalarım” (*ich mit meinem Lachen*) arasında ayırım yapar. Kahkaha, kahkaha sahibinden bağımsız olarak kendi özerkliğini kazanır.²⁰ Kahkaha atan ile kahkaha arasında ortaya çıkan mesafe içinde, kahkaha atan bir kahkaha nesnesi haline gelebilir. Janouch, Kafka ile bir konuşma kayda alır ve burada Kafka, “Arkasında kaybolmak için neşeyi taklit ediyorum. Kahkahalarım beton bir duvar” der. “Kime karşı?” diye sorar Janouch. “Doğal olarak kendime karşı” (33).²¹ Kahkaha atan ile kahkahası arasında, “benim kahkaham ve ben” arasında bir çizgi, bir sınır, bir duvar var gibi görünüyor. Özerk kahkaha, kahkaha atanın buyruğuna uymayan kahkaha, aslında benim olmayan kahkaha, çoğu zaman seker ve kahkaha atanı nesnesi haline getirir: Bir bakıma “Benim kahkaham bana gülüyor”.²² Bu modernist deneyim, insanın kendi gelip geçişini

görebilmesi için ikiye bölünmesini gerektiriyorsa, Kafka'nın durumunda bu gelip geçen geçen kişi gülüyor.

7. Kafka'nın kahkahası dolambaçlıdır: “Artık dolup taşıtıma göre, tabii ki yalnızca güncel fıkralara değil, geçmişin, geleceğin ve bütün bunların hepsine gülüyordum.” Kafka gülerken geçmiş şakaları ve geçmişteki kahkaha anlarını hatırlıyor. Aynı anda mükemmel bir kahkaha geleceğini seziyor, henüz gülünmemiş kahkahalar, *potansiyel* kahkahalar ve daha çok gülüyor. 1913 perspektifinden hatırlandığı üzere, Kafka'nın kahkahasının yılı 1911'dir. Yine de, Kafka'nın kahkaha arşivindeki diğer kahkahalarla yankılanan bir kahkaha olarak, onun zamansallığı genişlemiştir. İnsan “şimdi” ama aynı zamanda genişlemiş bir yankının zamansal ufku içinde güler. Bu yankının zamanına yerleşmiş Kafka'nın kahkahası, başka kahkahaları nesnesi olarak alır. Bir kimse orijinal Almanca'da, “über die vergangen und die zukünftigen [Späßchen] und über alle zusammen” olduğu gibi, geçmiş ve gelecekteki şakalara ve tüm şakalara birlikte güler, bu aynı zamanda belirli birinin şakası olmadığı anlamına gelir. Sonuç: kendi kendini yenileyen kısır bir kahkaha döngüsü.

Bu Arada

Özetlemek gerekirse, Kafka'nın kahkahasının nesnesi, başkanın küçük şakalarından başkana, duruma, gülmenin kibar kurallarına, asimile edilmiş Yahudi baba figürüne, Kafka'nın kendisine ve diğer kahkahalara doğru hareket eder. Kafka, zamanının “kahkaha teorilerine” tanıdık ve aşınadır; her yöne basını sallar. Freud, Bergson ve Darwin, mektubunun kenar boşluklarında bulunabilir. Kafka'nın manevralarını izledikten ve kahkahasının çeşitli nesnelere sıraladıktan sonra, yanlış soruyu sormuş olmamızın mümkün olup olmadığını merak ettiğimiz bir noktadayız (Kahkahanın nesnesi nedir?). Pierre Macherey'nin “sorunun sorusu” teorileştirmesinde, bir ilk sorgulama genellikle ikinci, daha merak uyandırıcı bir soruya, sorulmaya değer bir soruya yol açar: Bir gülme durumu içinde birden çok gülme nesnesine sahip olmamız ve kahkahanın bu nesnelere arasında salınıyor ya da kayıyor gibi görünmesi gerçeğinden ne anlamalıyız? Bu soru beni sekizinci ve son argümanıma götürüyor.

8. Kesin konuşmak gerekirse, başkanın küçük, narin şakalarını bir kenara bırakırsak, Kafka'nın kahkahası nesnesini kaybeder. Anekdotun zamanı nasıl sunduğuna bir bakın: Şimdi, geçmiş, gelecek, Kefaret Günü, sonra. Zamansallık bu şekilde genişlediğinde, “Gerçekten neye güldüğümü kimse bilmiyordu [*kein Mensch wußte mehr, wor über ich eigentlich lache*]. İngilizcenin bizi alıştırdığı “bir şeye gülmek” yanıltıcı olabilir mi? Hep bir şeylere mi gülüyoruz? Kafka'nın mektubunda kahkaha bir nesne arayışı içindedir ama biri üzerinde karar vermekte güçlük çeker. Daha sonra *Jokes and Their Relation to the Unconscious* (1905) olacak kendi şaka koleksiyonunu bir araya getiren Freud, kahkahanın hiçbir nesnesi olamayacağı olasılığını gündeme getirdi. Kahkahanın şakanın yarattığı belirli bir zamansal döngüde birdenbire ortaya çıktığını iddia etti (*Witz* 9).²³

Kafka'nın *The Castle*'ından bir şaka bu noktayı açıklamamıza yardımcı olacaktır. Köye vardığında K. iki yardımcı tarafından karşılanır. Onu takip ederken atışır, kavga ederler ve birbirlerine pratik şakalar yaparlar. Romanın başında K. onlara sorar, “sizi nasıl ayırt edebilirim? İsimleriniz farklı, ama bunun dışında birbirinize benziyorsunuz – tereddüt eder, sonra istemsizce devam eder [*unwillkürlich*] – ‘aksi halde yılanlar kadar birbirinize benziyorsunuz [*sonst seid Ihr Euch ja ähnlich wie Schlangen*]” (20; 33). Yılan analogisi, Kafka'nın porsuk, fare veya böceğe dönüşen uzun insan listesi olan insan hayvan öykülerine bir ek olarak gelir. Anlatıcı, K.'nin istemsizce yılan fikriyle karşılaştığını okuyucunun anlamasını sağlamak için K.'nin cümlesinin ortasında müdahale eder. Metin, şakayı hiç mizah duygusu olmayan ve şaka yaptığı söylenemeyecek olan K.'ya veya donuk anlatıcıya atfetmemize izin vermiyor. Bunu, kendini romanda göstermeyecek muhteşem bir iş çıkararak yazara da yakıştıramayız. Okuyucunun bu şakanın peşinden güldüğü tasavvur edilirse, onun gülmesi yalnızca şakayla ilişkili değil, şakanın yarattığı zamansal aralıkla da açıklanabilir. Kahkahayı üreten zamanın belirli bir yapısıdır.

Samuel Weber, 1987'de *Modern Language Notes*'un kahkaha sorusuna ayrılmış özel sayısında yayınlanan “Laughter in the Meanwhile” başlıklı bir makalesinde, Freud'un gülme teorisini şu şekilde okur:

Şimdiki zaman, kesinlikle bilinçlilik içinde mevcut olmayan bir alanı tanımlar. ...Bu arada, en azından söyleyebileceğimiz kadarıyla, olan kakhahaların patlak vermesidir ... Almanca *rumpeln* kelimesi ses-öykümsel bir şekilde gümbürtülü, hırıltılı bir ses anlamına gelir. Dinleyicinin zihni, onu alt üst eden bir ses tarafından ele geçirilmiştir; “kendimize geliriz” ve kendimizi kakhahalar girdabında buluruz. O kakhahanın tam olarak nerede ve nasıl “başladığını” söylemek imkânsız: Geriye dönüp düşünmeye başlar başlamaz, onun çoktan “bittiğini”, hatta artık emirlerimizi yerine getirmeyen bir beden her yerinde olduğunu keşfederiz ... Şaka, tıpkı yeniden yapıcısı olan dinleyicisine olduğu gibi, şakanın “yapıcısına” da uğrar. (703)

Nesne sözcüğü, gülen özne ile “gülünen” şey arasında kurulan ilişkiyi açıklamakta yetersiz kalır. Gülmek fiili orta sesle çekilmelidir. Aktif ve pasif seslerin ötesinde “Ben ve benim kakhaham” güler. Kakhaha, başkının, babanın, imparatorun veya gülen özneninki olsun, diğer egemenliklerle arasını açarak kendi nesnesiz egemenliğini kazanır. Sahnenin sonunda “yenilmez” olan kakhahanın kendisidir (Kafka’nın kullandığı sözcük *unbesiegt*). Bu egemen neşe anı, mutlulukla bir tutulamaz (Kafka kendini *todunglücklich* ‘ölü-mutsuz’ olarak tanımlar). Kakhahanın ayrıntılı ve kalın betimlemeleriyle dolu olan tutkular üzerine erken modern literatürde, neşe zafere yakındır.²⁴ Canetti, “Kafka insanların en gururlusudur” diye yazar (52). Kafka’nın ulumalarının (*Heulen*) potansiyel olarak kadınsılaştırıcı yankılarına rağmen, Felice’e mektup şişirilmiş bir erkeklik anı olarak ortaya çıkıyor. Kafka, yenilmez kakhahacı hikayesiyle Felice’e kur yapmaya çalışıyor. Kafka’nın tasarladığı kendi imajı, Mikhail Bakhtin’in okuyucularının söyleyebileceği gibi, iktidarı yıkamayan, ancak kendisini ondan sıyrabilen, yenilmez bir kakhahacıdır. Deleuze ve Guattari’nin dediği gibi, burada “her şey politiktir”in anlamı budur.

Kahkanın Kanıtı

Kafka’nın “muazzam bir gülen” olması neden önemlidir? Nietzsche’nin gerçek sanatçının kakhahacıdan başka bir şey olmadığına dair provokasyonunu hatırlamakta fayda var. *Ahlakın Soykütüğü*’nde Nietzsche

şöyle yazar: “Sanatçı, ancak kendini ve sanatını kendisinin altında görmeyi öğrendiğinde, kendine gülebildiğinde, kendi büyüklüğünün zirvesine ulaşır” ‘wie je der Künstler, erst dann auf den letzten Gipfel seiner Größe kommt, wenn er sich und seine Kunst unter sich zu sehen weiß, – wenn er über sich zu lachen weiß’ (198; Jenseits 337). *Böyle Buyurdu Zerdüş’t*e (Kafka bu kitabın bir kopyasına sahipti) Nietzsche, “Gülmeniz gerektiği gibi kendinize gülmeyi öğrenin!” ‘Lernt über euch selber lachen, wie man lachen muß!’ (292; Ayrıca *Sprach* 325). Kafka’nın Nietzsche’nin meydan okumasını kabul ettiği açıktır.²⁵ Kafka, muazzam kahkahacı olarak hatırlanmak istediğinde ısrar ederek, bize sadece bir sanatçı olarak anılmak istediğini hatırlatır. Ancak “gülebilirim diyebilirse “ben sanatım” diyebilir “Ich kann auch lachen.”²⁶ Nietzsche ve Kafka arasında, Kafka’nın yapıtlarının kabul edilmesine engel teşkil eden çoktan ortaya çıkmış “Kafkaesk” yükünün taşıyıcısı olan “ayrıca” (ayrıca gülebilirim) ekini görürüz. Sanki Kafka, suçluluk ve dehşet duygularıyla bağlantılı olarak yapıtının “Kafkaesk” olarak görüleceğini biliyor gibidir. Bu tepki beklentisiyle, kendisinin de gülebileceği konusunda ısrar ediyor. Brod gibi Felice’in de onun gülebilmesini şaşırtıcı bulduğunu varsayıyor gibidir. “Sırf size daha sonra gülme yeteneğim olduğunu kanıtlamak için o zamanlar bu şekilde davranmış olabilirim” diye yazar ‘*viel leicht habe ich es damals nur getan, um Dir später einmal beweisen zu können, daß ich lachen kann.* Deleuze ve Guattari “Kafka’yı tek bir şey gerçekten rahatsız eder, kızdırır, gücendirir: o da insanlar ona... yalnızlığın, suçluluğun, mahrem bir talihsizliğin yazarı olarak muamele etmesi” (*Kafka: Toward a Minor Literature* 41) diye yazarken bu savunmayı sezer.²⁷ Kafka, Felice’e mektubu, gülme yeteneğine karşı algılanan bir şüpheciliği susturma çabasıyla yazar.

Başkanın ofisindeki sahne, yalnızca sanat sorununa ve sanatçı figürüne değil, aynı zamanda Kafka eleştirisindeki en kalıcı endişelerden birine de hitap ediyor: Güç (*Macht*). Başkan-kaysere gülen Kafka, güce gülüyor.²⁸ Bu sahneyi, Kafka’nın yapıtında, gücün işleyişinin ve ona karşı çeşitli direniş stratejilerinin dramatize edildiği diğer bölümlere bağlayabiliriz. Hatırlayacaksınız, *The Castle*’da iki yardımcı K.’dan ayrılmaya karar verdik-

lerinde onlardan birinden bir açıklama ister. “Yakınıyoruz” der biri “şaka kaldıramamanızdan” [daß du keinen Spaß verstehst]” (204; 367). Şato iki yardımcısını “onu biraz neşelendirmek” için K.’ya göndermiştir [daß Ihr ihn ein wenig erheitert ‘onu biraz eğlendirmek veya güldürmek için’]” (204; 367).²⁹ Böyle bir neşelenmeye ihtiyaç vardır çünkü K. işleri ve Şato’yu “çok zorlar” ‘sehr schwer’ (204) 367). Kafka’nın eleştirilenleri, gülme üzerine erken modern literatürde K.’nın *somurtkan* “gülmeyen” olarak adlandırıldığını fark etmekte başarısız oldular. K., aşırı ciddidir ve gülme üzerine uzun bir yazma geleneğinden bildiğimiz üzere ciddilik gülünçtür. Başka bir deyişle, Brod’un sandığı gibi, Kafka’nın okuyucusu, Kafka’nın kahkahasını yazılarının ciddiyeti ile müzakere etmeye ihtiyaç duymaz. *The Castle*’da ciddiyet kahkahanın nesnesidir.

Şato’nun gücüne karşı direnme stratejilerinden birinin Amalia’nın jestsel sessiz *hayır*’ı olduğunu biliyoruz. Kafka’nın Felice’e yazdığı mektup, eşit derecede güçlü diğer stratejinin K.’nin kahkahası olduğunu öne sürer. K. müfettişin Şato’nun uzun zamandır unutulmuş bir kadastrocu arayışı hakkındaki hikayesine şu satırlarla yanıt verdiği bu gerçeğin farkına varıyor: “‘Beni eğlendirmesinin tek nedeni,’ dedi K., bazı durumlarda bir insan hayatının seyrini belirleyebilen gülünç kafa karışıklığı içinde bana verdiği sezgidir” (59). K., gücün kendi etkilerini dağıtımındaki rastgelelikle eğlenir (“Es unterhält mich” [102]), ancak eğlencesi kısa sürer. Durumu “gülünç” “lächerlich” (102) bulsa da, tepkisi, Kafka’nın başkanlık makamında kahkahalarıyla sergilediği iktidara karşı bir tavra dönüşmez. Eğer K., komiserin yüzüne gülseydi, *The Castle*’ın bugün nasıl okunacağı merak konusudur.

Kafka, Felice’e yazdığı bir mektupta neden bu en acil ya da baskın anekdotu yazdı (bu anekdotu *dem Dringendsten* olarak adlandırdığı kategoriye dahil ettiğini hatırlayın, kök fiil *dringen* yüksek bir önemi düşündürür)? Felice ile yazışmaları sırasında günlüğünü yazmayı bıraktığını biliyoruz. Felice’e mektuplar, ardından Grete Bloch’a mektuplar, bu süre zarfında onun günlüğü oldu. Kafka, Felice’e günlük düşüncelerinin arşivini emanet etti. Felice onları görev bilinciyle sakladı (Felice’in kendi mek-

tuyları hayatta kalmadı) ve ölümünden önce Kafka'nın yayıncısına sattı. Bu arşivin ortasında, Kafka'nın kahkahasıyla ilgili anekdot, Kafka'nın böyle bir kahkaha patlatma yeteneğine sahip olduğuna dair “delil” dediğimiz bir ispat sunar. Mektup, bir Sokratik savunmanın eşdeğeridir; ölümünü önceden sezen Kafka, bu hadisede gülebildiğini iddia ederek ciddiyet suçlamalarına karşı kendini savunur. Jürinin onun davasını duyup duymadığı belli değildir.

Kafka, “Bu hikâye ofiste [als Legende mich überleben] benden daha uzun yaşayacak” diye yazıyor. Dava'nın sonunda K.'nin utancının kendisinden sonra yaşayacağından endişelendiğini hatırlayacaksınız, bu Kafka'nın *Letter to His Father* eserinde yankılanan bir endişe.³⁰ Arkamızda bıraktıklarımızın, bizden daha uzun yaşayanın bir duygu olduğunu öne süren Kafka, kendisinden sonra yaşayacak olanın kahkaha olacağını umduğunu ifade eder. Bu tür kahkaha kendi dozunda utanç içerebilir (günahın ve günahın bağışlanmasının diline dikkat edin), ama özünde neşelidir. Elbette Kafka, bu efsanenin ofis dışında da kendisinden daha uzun yaşamasını umuyor. Calasso bu stratejiye “kadınların yolu” (67) adını verir; Kafka'da kadın yardımcıların asıl görevi kapıları açmak, erişim sağlamaktır. Felice'in görevi, Kafka'nın kahkahası da dahil olmak üzere “en acil şeyleri” arşivlemek gibi görünür. “Gülme yeteneğine sahip olduğumu sana kanıtlıyorum”un “sen” göstericisi, herhangi bir gösterici gibi, belirsizdir. Göndermede bulunduğu Felice'dir ama aynı zamanda bir yazı parçası olan mektubun okuyucusu, herhangi bir okuyucudur. “Daha sonra [später],” diye ekler Kafka, başka bir gösterici kullanarak. Felice'e yazdığı mektup, *Letter to His Father* eseri gibi, mektupsal, otobiyografik ve kurgusal olanın alanına yerleşir. Kafka kahkaha anekdotunu hafızasında tutmasaydı, onu icat ederdi. Mektup, *özünde*, kısa bir öyküdür. Kafka, aşk gibi kahkahanın da yazı yoluyla oluşabileceğini ve oluşmakta olacağını bilir.³¹ Sigorta kurumundaki olayın gerçekleşip gerçekleşmemesi çok az önemlidir. Önemli olan Kafka'nın gülen olma, gülen olarak anılma, adının kahkahayla anılması arzusudur.

Notlar

1. Kahkahanın benzer bir tanımı, Kafka'nın "Dönüşüm"ü okumasının ardından gelen toplu bir kahkahanın eşlik ettiğini naklettiği mektuplarından birinde bulunabilir: "Kendi hikayemle çılgına döndüm ... sonra kendimizi koyuverdik ve çok güldük" (*Letters* 209).
2. Walter Benjamin, Kafka'ya atfettiği "korkutucu ciddiyet"i Brod'un kendisinin sergilediğini görmektedir. Benjamin, Scholem'e yazdığı bir mektupta, "Kafka'nın temel özelliği bana giderek daha çok mizahi geliyor ... Ve Brod'la olan dostluğa gelince, şunu söylediğimde sanırım gerçeği söylüyorum: Laurel olarak Kafka, Hardy'sini arayıp bulmak için külfetli bir zorunluluk hissetti – ve o da Brod'du" (Scholem 243).
3. Akademisyenler, Kafka'nın çalışmasının bu yönünü çeşitli açılardan incelediler (örneğin, Denta; Vardoulakis; Suhof).
4. Calasso, Kafka'nın yazılarında komiğin merkezde ve gerçekten de son derece güçlü olduğunu düşünür. Bu vurgu, onun tasvirini, genellikle komiğin varlığını yalnızca onu marjinal bir konuma indirebilmek için kabullenen diğer Kafka okuyucuların tasvirinden ayırır.
5. Kahkaha ile komik arasındaki mesafe üzerine bkz. Parvulescu.
6. Kafka'nın kahkahasına ilişkin diğer bir önemli onaylama, "Sadece insan gerçek olandan daha kafa karıştırıcı bir kafa karışıklığı tasavvur edebildiği için onu başarısızlıklarından daha fazlası olarak anlayan insan özgürlüğü ve dinginliğinin doğrudan bir ifadesidir" diye yazan Hannah Arendt'ten gelir." (106-07).
7. Descartes için kahkaha, merak, neşe ve nefretin birleşimidir (a.124).
8. Deleuze ve Guattari "Yaşamsal anekdotlar, kavramsal kişiliğin hayvanlarla, bitkilerle ya da kayalarla olan ilişkisini; filozofların beklenmedik bir şey haline geldiği ve kendi başlarına sahip olamayacakları trajik ve komik bir boyut aldıkları bir ilişkiyi nakleder" diye yazar (72). Kafka bir filozof değildir, ancak bu mektupta şekillendirdiği kişilik, hayvansallıkla ilişkili olarak inşa edilmiştir ve sonuç, "Kafka'nın beklenmedik bir varyasyonudur. Anekdotlar aracılığıyla teorileştirme konusunda bkz. Gallop.

9. Aksi belirtilmedikçe, Kafka'dan yapılan tüm alıntılar bu mektuptandır (*Letters* 145–48; *Briefe* 236–40).
10. Franz Joseph, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu genelinde bir zorunlu işçi sigortası sistemi başlatmıştı ve bu nedenle, Workers' Accident Insurance Institute [İşçi Kazası Sigortası Enstitüsü]'un sembolik patron-baba koruyucusuydu. Sigortanın tarihi ve Kafka'nın çalışmalarıyla ilişkisi için bkz. Wagner.
11. Durumsal açıdan uygun olmayan kahkahalar üzerine bkz. Davis.
12. Steven Beller, “Haftada iki kez yapılan genel izleyiciler iyi bir gösteriydi, ancak onu [imparatoru] imparatorlukta, hükümet yapısının dışında gerçekte neler olup bittiği hakkında bilgilendirmek için çok az şey yaptı” diye yazar (136).
13. Janouch'un anlattığı sırada (1920'lerin başında, sigorta enstitüsündeki olaydan on yıl sonra), Kafka nefes alma sorunları yaşıyordu. Bu kahkaha tarzındaki değişikliği de açıklayabilir.
14. Darwin'in *The Expression of the Emotions in Man and Animals* (1872) eserinde onun resimlerini kullanmasıyla ünlenen Victoria dönemi fotoğrafçısı Oscar Rejlander, ağlayan bir bebeği tasvir eden *Ginx'in Baby* adlı fotoğrafıyla tanınır. Rejlander, iki ifadenin neredeyse ayırt edilemez olduğunu göstermek için bu görüntünün yanında bir kez ağlayarak ve bir kez gülerken iki kez kendi fotoğrafını çekmiştir. Bkz. Prodder 127–28.
15. Ses [voice] ve onun dilsel olmayan sesleri [sound] üzerine bkz. Dolar.
16. Kahkahanın hayvansallığı üzerine edebiyat insanı gülen bir hayvan olarak tanımlayan Aristoteles'e kadar uzanır (3.10). Kahkaha insanın temel özelliği olabilir, ancak aşırı olduğunda insanı felakete sürükler. Adorno, Kafka hakkında şöyle yazar: “En yüksek burjuva kavramı olan insan onuru yerine, onda insan ve hayvan arasındaki benzerliğin etkileyici anısı belirir; bu, onun tüm anlatı grubunun üzerinde serpilip geliştiği bir fikirdir” (270).
17. “Dönüşüm”deki pasaj şöyledir: “Gregor, ona yanıt veren kendi sesini duyduğunda şok oldu, şüphe götürmez bir şekilde kendi sesiydi, bu

- doğruydu ama arkasında ısrarlı, korkunç bir ciyıklama vardı, tıpkı yalnızca ilk anda sözcükleri net biçimlerinde bırakan ve sonra anlamlarını yok etmek için etraflarında yankılanarak yükselen bir alçak ses tonu gibi, öyle ki insan onları doğru duyup duymadığından emin olamazdı”
18. Kakhaha ve Hıristiyanlık üzerine bkz. Screech.
19. Yakınma üzerine bkz. Schuster.
20. Kafka'nın yapıtındaki benzer bir formülasyon, “kakhahalarıyla baş başa kalmak isteyen insanlar gibi” sonunda polisin sırtını döndüğü “Vazgeç!” meselinde görülür (*Complete Stories* 456). Almanca'da, kakhaha atanı kakhahaya bağlayan *mit* (“kakhahalarımla ben” veya “kakhahalarım aracılığıyla ben”), İngilizce çevirisinin yerini ve bağlacının (“ben ve benim kakhahalarım”) aldığı bir ilgeçtir. Bağlaç, iki ayrı varlık, özne ve onun gülüşü arasında daha büyük bir fark yaratır; Almandada gülmek özneye bağlıdır.
21. Chris Denta, Janouch'un açıklamasını, Kafka'nın kakhahasının taklit edilmiş doğasını ve onun acıya yakınlığını vurgulamak için okur. Ancak burada taklit kakhaha olarak başlayabilecek bir şeyin, Kafka'nın “kaybolduğu” gerçek bir kakhahaya dönüşmeyeceğini gösteren hiçbir şey yoktur. Janouch'un anlatımında Kafka'nın tarif ettiği şey, kişinin kendini gülmeye zorladığı “kakhaha oynama” egzersizidir; bu alıştırmada, zorla gülmenin bile zamanla kendisini gülen kişiden ayırıp beton duvar etkisine yol açabileceğini bilir; Bkz. Annie Leclerc'in böyle bir kakhaha oyunu (56-57) açıklaması üzerine Milan Kundera'nın yorumu.
22. Modernist kakhaha üzerine karşılaştırmalı bir alıştırma, Kafka'nın mektubunu Ralph Ellison'ın “*An Extravagance of Laughter*” eserindeki kendi kakhahası hakkındaki anekdotuyla yan yana değerlendirecektir. Her iki yazar için de modernist kakhaha deneyimi Baudelaire'den geçer.
23. Kafka'nın psikanalizle ilişkisine ilişkin edebiyat çok geniştir (genel bir bakış için bkz. Sokel). Çoğu zaman, bu edebiyat, Oedipus aracılığıyla *Letter to His Father*'ın okunmasına dayalı kalır. Kafka ile Fraud'un “*Jokes and their Relation to the Unconscious*” arasındaki bağlantı keşfedilmeyi bekliyor.

24. Hobbes kahkahayı zaferle ilişkilendirir: “Gülme tutkusu, başkalarının zaaflarıyla veya daha önce kendi zaaflarımızla karşılaştırıldığında, kendimizdeki itibarın kavranışıyla ortaya çıkan anlık bir zaferden başka bir şey değildir” (46).
25. Kafka ve Nietzsche üzerine, bkz. Kurz.
26. Meşhur “ben sanatım” sözü aslında “[Ben] sanattan yapıldım”dır (*Letters* 304). Almanca orijinalindeki cümlelerin tamamı şöyledir: “Ich habe kein literari sches Interesse, sondern bestehe aus Literatur, ich bin nichts anderes und kann nichts anderes sein” (*Briefe* 444).
27. Peter Mailloux, Kafka’nın Felice’e yazdığı mektupta anlatılan kahkaha olayını, Kafka’nın “kendi temel değersizliğini sergilemiş, kendi suçunu bir kez daha kabul etmiş” olduğu bir örnek olarak yorumlar (143).
28. “Çin Seddi”ndeki liderlik tasviri, Kafka’nın başkan-hükümdarlık tasviriyle yankı bulur.
29. İki asistanın jestsel koreografisi doğası gereği sinematiktir. Kafka’nın muhtemelen görmüş olduğu filmler için bkz. Zischler.
30. *Letter to His Father*’daki pasaj: “Sen söz konusu olduğunda özgüveni mi kaybetmiştim ve bunun yerine sınırsız bir suçluluk duygusu almıştı. (Bu sınırsızlığı hatırlayarak bir keresinde biri ile ilgili tam olarak şöyle yazmıştım: ‘Utancın ondan daha uzun yaşayacağından korkuyor’” (73). İşte *Dava*’nın son cümlesi: “‘Köpek gibi!’ dedi; utanç sanki kendisinden daha uzun yaşayacakmış gibi görünüyordu” (231).
31. “Yazmak ve sevgi üzerine bkz. Canetti 55.